

A Szolnay Sándor festőművész leveleiből megjelent válogatás* időben 15 évet (1935—1949) fog át. A gyűjtemény vázát a Wagner Arthurhoz címzett levelek alkotják, aki képeinek értékesítésével segítette a művészt. Ezek mellé csoportosulnak az Aurel Ciupének, Kováts Józsefnek és másoknak írt levelek. Ha a levelezés jellegét szeretnénk körülhatárolni, semmiképpen sem beszélhetünk elméleti, esztétikai jellegű írásokról.

Irodalmi élményünk e kötetet olvasván nagyobb, mint az eredeti gondolatok vagy az alkotási folyamat megismerésének öröme, ami nyilván elmentmond a kimondottan elvi és elméleti kíváncsiságnak. Ez az ellentmondás azonban feloldható, ha még a szélsőségesen magántermészetű levelekben is megkeressük azokat a részeket, sőt hangulati elemeket, amelyek kapcsolatba hozhatók a festő képeinek hangulatával és stílusával; itt bizonyos objektív, illetve szubjektív tényezőkről van szó, melyek közrejátszanak a képek születésénél, s melyekről a levelek közvetett úton tudósítanak.

De a tisztán elméleti rész sem hiányzik a könyvből. A művészet kérdéseivel közvetlenül foglalkozó két írás a könyv vége felé található meg: *A művésztől az Utunkban* jelent meg 1948-ban, és ugyanabban az évben íródott a *Szezonzárás a képzőművészeknél* című cikk is, melyet Szolnay Gaál Gábornak címzett.

A cikkek az akkoriban (és manapság is) oly égető kérdést feszegetik: mi a szemlélő viszonyulása a műhöz, illetve alkotójához — vagyis a műalkotás érthetőségének, illetve meg nem érthetőségének a problémája. Ez az adott történelmi keretek között az új vezetőosztály, a munkásság és általában a nép kulturális igényeinek kielégítését, a művészi alkotások és ezen igények közös nevezőre hozását jelenti. A festő kétoldali közeledést kér: egyrészt a művelődni vágyó nép, másrészt a művész részéről. A művész feladata az, hogy a legjobb alkotásokat juttassa el a munkásokhoz. Viszont a munkásnak is aktívan kell viszonyulnia a művészi produktumhoz. A műalkotás, a jó kép, a jó könyv, a jó zene megindítja a megértés első folyamatát. A sok jó kép szemlélése pedig a látás (a látás mint a látvány megértése) kifejlődéséhez vezet, és ezáltal könnyebbé válik a jó mű és a szemlélő közötti közlés, illetve megértés. A megértésnek ezt a főleg vizuális érzékeken alapuló első fokozatát az inkább tudatosító (második) fokozat kell hogy kövesse, mely már tanuláson és önművelésen alapszik. A megértésnek azonban sok akadály van, melyeket Szolnay abban lát, hogy a művészek mind társadalmilag, mind szellemi téren más sors része-

N. FRÎNCU—V. DRAGOMIR: Reguli de protocol și comportare în societate. —

A demokratizálódás (amit — a lényeg némi félreértésével — eltömegesedésnek mondanak már évtizedek óta) megkívánja egyebek mellett az etikett népszerűsítését is, s ez roppant nehéz feladat, ha jótányít sem akarunk engedni a „társadalmi szertartási szabályokból”, de még időszerűsítésük ürügyén sem kiiktatásukra törekszünk. A világosan fogalmazó és jelentős forrásmunkákra hivatkozó szerzőpár egyébként sem hálás feladatát csöppet sem könnyítette meg, hogy külkapcsolataink örvendetes fejlődése és a vendéglátás szüntelen élénkítése idején minden olvasójukat egyben az ország illetékesen is reprezentatív képviselőjének szeretnék tudni kis könyvük áttekintése után. Közél ötvenezer példányban kettő és fél lejes áron nem nagykövetnének szoktak értekezni a protokollról, még akkor sem, ha a tudományos kiadó vállalja a pallérozás áldatlan feladatát. Vértő plebejus szívvel ugyan, de valljuk be: a protokollban mindig van valami átkozottul előkelő, sőt exkluzív, s ezért kissé furának tűnik, meg reménytelen vállalkozásnak is, hogy ez a két ivnyi kötetecske egyszerre próbál megantítani arra, amit szerencsés esetben a gyermekszobában (vagy mai lakásvizonyok esetén a gyerekágy táján) kell megtanulni, de arra is, aminek az eltanuláshoz állítólag több száz esztendő szükséges. A kötet ismételtlen figyelmeztet arra, hogy teljességgel helytelen cigarettánk füstjét egyenesen beszélgető partnereink arcába fújni, valamint hogy illetlenség a férjet a következő szavakkal bemutatni a koktélpartin szintén jelenlevő barátnőnek: „Drágám, engedd meg, hogy bemutassam neked

* Szolnay Sándor: A világ legvégén. Az összekötő szöveget és a jegyzeteket írta Banner Zoltán, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1973.

TÉKA

férjemet, X. Y. elvtársat!“ A következő fejezet viszont már azt elemzi, hogy a homárhoz való-e kástélyos bort fogyasztani, s melyek azok az előételek, amelyekhez martini dukál. Minthogy a Pygmalionok száma jóval meghaladja a türelmes tanárokét, joggal felmerül a kérdés: nem kellene-e kezdetben inkább az alapfok konszolidálásával beérni? (*Editura științifică, 1973.*)

ZENO SIMON: Biochimia cuantică și interacții specifice. — Az utóbbi évtizedben kialakult új tudományág, a kvantumbiókémia eredményei máris számos biológiai folyamat jobb megértéséhez járulnak hozzá. Zeno Simon temesvári kutató könyve e fiatal tudományág legújabb eredményeiről ad számot: a biokémiai és kvantumkémiai adatok összefoglalásából, a biomolekulák kémiai és tér szerkezetének leírásából kiindulva érkezik el a biológiai-lag fontos makromolekulák komplex kölcsönhatásainak magyarázásáig. Az alapos kvantumkémiai és matematikai apparátussal megírt értékes könyv új kísérletek elvégzéséhez nyújt támpontot a szakembereknek, s kielégíti a modern biológia iránt érdeklődő, képzett olvasó igényeit. (*Editura științifică, 1973.*)

MIHAI AVRAMESCU: Ezüst-herceg. — „Először történik meg a jugoszláviai magyar könyvkiadásban, hogy jugoszláviai román író magyarra fordított regénye jelenik meg“ — olvassuk a könyv fülszövegében. Tegyük hozzá, szerencsés kezdet. A címadó kisregény rendhagyó írás, háborús történet, de nem a harci cselekmények epikus leírása, nem látványos csatajelenetek bemutatása, hanem a hátrországban élők vívódásának remek lélektani föltárása. Számkra még többet mond a *Letört ágak*; nemzetiségi re-

sei voltak. A művészek eddig elszigetelt társadalmi csoportot alkottak, fizikai létük a megrendelőktől, gyakorlatilag a vagyonos rétegektől függött, s ezek igényei erősen befolyásolták a művek jellegét.

A művészet a társadalom elnyomott rétegeinek forradalmi megmozdulásaival körülbelül egyidőben szintén sarkalatos változások korszakát élte. Mégis, e forradalmasított művészet tárgyiassulási formáit a munkásosztály kivülesének érzi. Idézhetnénk a nagy kortársat, Paul Kleet: „Még mindig hiányzik legfőbb erőnk: a nép nem támogat minket. Mi azonban a népet keressük.“ Ezt a passzivitást a művészi értékekkel szemben Szolnay is szóvá teszi. A megoldást egy olyan festészetben látja, amely nem felületileg láttatja a népet, a nép életét, hanem egy olyanban, amely a legközelebb emberi érzésekre alapoz, és kifejezi őket. Ez a művészet feltételezi a minden emberben meglévő, veleérző élményt, mely az emberek közötti mélyebb megértés alapja.

Ez a veleérző élmény az indítéka annak a hangulati együtthangzásnak, mely a levelek olvasása közben kialakul bennünk. A levelek hangsúlyozott magánjellege révén az írásokból kirajzolódó egész kis világ emberi közelségbe kerül. Ezt a hatást húzza alá a levelek kötetlen, közvetlen, társalgó nyelvezete, megtűzdelve humoros vagy éppen triviális kifejezésekkel. A kedélyesség azonban párosul a könyvön végigvonuló panasszal. A festő állandó pénzhiánnyal, rokkant egészséggel küszködik. A levelek átfogják a legaprobb napi gondoktól a képek eladásának nehézkességéig, az erdélyi festészetet érintő problémáig az említett kis világ minden árnyoldalát. Ez indítja a békés életű, nyílt kedélyű művészt a sors elleni perlekedésre. E két párhuzamos kedélyállapotnak az eredője a könyvre jellemző fanyar derű.

Talán erőltetett lenne szoros megfelelést keresni a levelek és a képek hangulata és stílusa között, hiszen a képek művészi indítékúak, tehát stílusuk szerkezetük és ezáltal tükrözési módjuk kötöttebb, viszont a levelek nem expresszív szándékúak, hanem spontán-rögzítők, közlési módjuk nyílt és konkrét. Mégis, a művész és a levélíró egy személy. Az esetleges analógiák, egybeesések pontosabb képet adhatnak erről a személyiségről, aki egyéni módon tükrözi korát és környezetét, a valóság és személye viszonylatát. Ez a mód pedig mind a levelek, mind a képek stílusának és hangulatának lényeges összetevője. A képekben is fellelhető a már említett kölcsönhatás a vidámabb és a borúlátó lelkiállapot között.

A festő maga mutat rá erre: „Azóta külső változások hatása alatt derült fel lelkivilágom, nem részletezem, hogy mik voltak ezek, mert elég gyakori is az elég sokféle volt, de ha pesszimista maradt is az alap, egy réteg, vígabb réteg rakódott rá, ami szerencsére a piktúrában is kifejezésre jutott. Ez a kettősség azért megvan bennem ma is.“

A képek vidámsága vagy panaszja sokkal kímélettebb, leszűrttebb. A két pólus nehezebben választható szét. Itt is érvényesül szemléletének békés melegsége. A hasonlóan világos, hideg és meleg színek egymásbafolyának, hol kellemes szürkékbe,

hol világító rózsaszínekbe és lilákba. A képetet egy-egy sötét pont töri meg, kiemelve a színek fényességét. A világos színek hűvösebb színekbe való enyhe átmenete szubjektív távlatot nyit a szemlélőnek. Az említett rózsaszínek, sárgák és lilák, bár külön-külön édeskések, együtt mégis keserűs melankóliát sugároznak, ami a képek merengő derűjét jobban kidomborítja.

Azért helyeztük előtérbe ezeket a stílust érintő vonásokat, mert úgy tűnik, hogy ezek többet mondanak a művészről, mint az életrajzi adatok. Az életszakasz, amit a levelezés átölel, nem tartalmaz szélsőséges eseményeket. Életét főleg a munka és a család tölti ki. Ehhez a békés életmódhoz hozzájárul rokkantsága is, mely megakadályozza a világgal való gyakori érintkezést. A levelek értesítések a már említett állandó pénzihiányról, amit ritkán enyhít egy-egy jelentősebb képeladás. Az anyagi nehézségek néha depresszív lelkiállapothoz vezetnek. Szolnay azonban a külső és belső nehézségek, illetve örömök között szilárd lelki támpontot keres, mely függetleníti az alkotót a mindennapoktól. „Semmibevévése a testi bajoknak, kifejlészteni a szellemi értékek befogadására magad — ez a legfőbb cél, amit elérned kell. Ezt tartom én a legmagasabb ideálnak.“

Festészetében, főleg tájképfestészetében jelentősege van a Kolozsvárról Enyedre, majd Segesvárra, később pedig a Székelykeresztúrra való költözésnek. Segesvárra, gyermekkori emlékeinek helyére vágyott a legjobban. Talán a viszontlátás öröme buzdította erre a hatásos, képszerű tájleírásra: „Segesvár olyan szép volt, mint egy mesebeli álom, ködös, párás idő volt, s a vár mint egy csipke rajzolódott ki, elől egy réteg élesebben s hátrább még három-négy réteg, leheletfinoman, mint egy mesebeli látomány.“

A gyűjtemény életrajzi adatok mellett érdekes tényeket közöl a kor Erdélyének művészeti életéről. Értesülünk a nagybányai iskola hanyatlásáról, a Popp Aurél által kezdeményezett művészakciónál, mely megkísérelte Nagybányára toborozni az erdélyi művészeket. A Popp Auréllal váltott levélben Szolnay rámutat a nehézségekre, amelyekkel a különböző művészek összgyűjtése jár, a különböző csoportérdeknek szűzháló hatására, ami a régi csoportok és iskolák felbomlásához vezetett. A régi, illetve új irányzatokat maguknak valló csoportok közti konfliktus jellemezte ezt a korszakot. A levelekből számos tárlatról értesülünk, melyeken Szolnay is részt vesz. Közöttük számára a legjelentősebb az 1939-ben Szervátiusz Jenővel együtt rendezett kiállítás, mely művészileg és anyagilag is sikert aratott. Szeretettel emlékszik egy fiatalkori, nagybányai kiállításra, amelyet a Barabás Miklós Céhben tömörült ifjú festők rendeztek, kifejezve az akkori nagybányai stílussal való szembenállásukat. Ezt a kiállítást egy sorozat kezdetének szánták.

A második világháborút követő új helyzetben az erdélyi művészek egy része a művészeti élet újjászervezését tűzi napirendre. Felvetődik egy új, kolozsvári művésziskola gondolata, melynek elődjéül

TÉKA

gény a két háború közti időszakról. Ismerős világ, a bán-sági román falu tárul elénk, de sajátos gondok, fölszólítások erőterében: a népe nagytetéről lemorzsolts kisnemzetiség helykeresése az új ál-lamban. Ami bizony nehezen sikerül — a királyi Jugoszláviában. Paradox módon épp a háború villant föl távlatot, a regény egyik jelentős alakja bekapcsolódik a délszláv népek legendás ellenállási harcába, s önfeláldozásával mintegy előrejelzi, hogyan válik nemzetisége is a majdani szocialista köztársaság egyenjogú tagjává. A könyv más tekintetben is indítás, Pongrácz P. Máriának, a temesvári Szabad Szó munkatársának ígéreates első fordítása. (*Forum*, 1972.)

TÖRÖK ELEMÉR: Virágzó kövek. — Az ismert cseh-szlovákiai magyar költő versei azzal lepnek meg, hogy nincs bennük semmi abból a világtépből és képvilágtól, amely — úgymond — a ma emberét eltávolítja a ma lírájától. Török Elemér köztérhető költő anélkül, hogy primitív lenne. A „fáradt emberek“ nevével zörget „a csend kapuján“, becsüli a jegenye hűségét, mert „nem idomul az éji homályhoz“, el akarja felejteni emberi múltja „nem emberi emlékeit“. Utóbbi óhaját — éppen a hűség szempontjából — fenntartással fogadjuk, de el kell ismernünk, hogy mindez költői és világos. Azok a versei viszont, amelyek csak világosak, alatta maradnak annak a hiteles művészi feszültségnek, amelyet a kötet legjava pózmentesen oszt meg az olvasóval. (*Madách Könyvtadó*, 1973.)

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL: Az utolsó hullám. — Saját vallomása szerint az író harminc évvel ezelőtt írt, *Tegnap* című regényének témáját egészíti ki, illetve a

TÉKA

részben ott tárgyaltakat mutatja be más megvilágításban. Önéletírás ez is, de az alkotó sok mindent másképp ítél meg idősebb korában, mint férfikora teljében. Gyermekkor, család, iskola, szerelmek, csalódások, küzdelmek — s mindez valamiképpen mindig Kolozsvárhoz, szülővárosához köti, melytől soha, semmilyen körülmények közt sem tud egészen elszakadni. Miután élete derekán újabb tizenöt hónapot tölt szülővárosában, tanulmányúton, ezzel az érzéssel távozik: „azzal a szent meggyőződéssel utaztam vissza Pécsre, hogy odahaza más emberré váltam, levedlettem gátlásaimat, megszabadultam a görcstől, egyszerűen magamra találtam.“ A szerző írói rangja, a könyv információgazdagsága érdekes olvasmánnyá teszi *Az utolsó hullámot*. (Magvető, 1973.)

KÁDÁR ZSOMBOR: Román—magyar erdészeti és faipari szótár. Dicționar forestier român—maghiar. —

A műszaki szótárak sorozatában megjelent kötet az erdőművelés, fakitermelés és faipar leggyakoribb román szakkifejezéseinek magyar fordítását tartalmazza. Szerzője — az 1965-ben kiadott *Dicționarul forestier poliglot* munkatársa — az előző műszaki szótárkiadványok erdészeti vonatkozású hiányainak felszámolására törekedett. Címzavait az eddigi fontosabb román—magyar szótárak címszavaival összevetve megállapíthatjuk, hogy az eltérések elsősorban az értelmezések pontosságának növelésében, illetőleg a címszavaknak alárendelt összetételek és szakmai értelmezések nagy számában vannak. Sok általános műszaki, szervezési, géptani szakkifejezés mellett az erdőművelés, erdőkitermelés, erdővédelem, általános és erdészeti növénytan, talajtan, vadgazdálkodás stb. román

a Belle Arte néven ismert, Romul Ladea és Aurel Ciupe által vezetett iskolát tekinthetjük (amely a két háború között Kolozsváron működött egy ideig); támogatás híján e szándéknak legkonkrétabb dokumentuma az a határozattervezet, mely az akkor működő szabad festőiskolának felsőfokú, iparművészeti szakiskolává való átszervezését javasolja. A tervet Kós Károly, Gaál Gábor és Szolnay Sándor az 1947. augusztus 20-i megbeszélésen állította össze. A határozathoz mellékeltek egy részletes tannendert; a határozat továbbá javasolja a kapcsolatok felvételét a Belle Arte régi vezetőivel, hogy megtárgyalják az iskola felállításának lehetőségeit. A tananyag vázlatából kitűnik az elképzelés, hogy a művészeti oktatás olyan formákat öltjön, amelyek tükrözzék a kor meghatározta gyakorlati lehetőségeket. Már a Bauhaus jellegű iskolák rámutattak arra, hogy a gyakorlati kivánalmak új, életető talajt nyújtanak a művészetnek, igazolván életképességét és szükségességét. Ez a terv annál is életrevalóbb volt, mivel figyelembe vette azokat a következményeket, amelyek egy újjáépítés előtt álló országban fellépnek.

Befejezésül alá kell húznunk Szolnay Sándornak azt a rendkívül pozitív elvi és gyakorlati állásfoglalását, mellyel a román és magyar művészek együttműködése mellett szállt síkra, rámutatván sorsuk és feladataik közösségére.

Gheorghe Negulescu

Hipotézis a társadalom kialakulásáról

Nemrég jelent meg magyarul is Ju. G. Szemjonov érdekes könyve*, amely minden bizonnyal nagy vihart kavart majd az emberiség keletkezését tanulmányozó tudósok között. A szerző ugyanis — hatalmas ósrégészeti, antropológiai, néprajzi, lélektani stb. szakirodalomra támaszkodva — az ember, illetve a társadalom keletkezésével kapcsolatban olyan hipotézist dolgoz ki, amely *egységesen értelmezi* a kérdéskör teljes tényanyagát, beleértve a freudizmus megállapításait is. Szemjonov szerint az ember és a társadalom kialakulása nem két külön folyamat, hanem egyetlen folyamat két elválaszthatatlan oldala: ahol már kialakult emberről beszélhetünk, ott társadalom is van. A következőkben e kettősség dialektikájának néhány mozzanatát ismertettjük Szemjonov munkája alapján.

* Hogyan keletkezett az emberiség? Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1973.